

ІННОВАЦІЙНЕ ЕКОНОМІЧНЕ МИСЛЕННЯ – ВІДПОВІДЬ НА ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Олена Булавина
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»
bulavina29@i.ua
(Україна)

THE INNOVATIVE ECONOMIC MIND IS THE ANSWER TO THE MODERN CHALLENGES

Olena Bulavina
SHEI “Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman”
bulavina29@i.ua
(Ukraine)

Компетентнісний підхід – тренд в сучасному освітньому просторі України. Об’єктивно, що він спочатку торкнувся системи вищої освіти, оскільки саме тут завершується підготовка висококваліфікованого фахівця. Одним із найважливіших завдань в процесі реформування було визначити компетентності, які необхідні майбутнім фахівцям для здійснення ефективної професійної діяльності, зокрема в економічній галузі. Враховуючи виклики сучасної світової економіки та потреби роботодавців, було визнано, що крім професійних знань, вмінь і навичок, у випускника вищого навчального закладу мають бути сформовані особливі особистісні вміння, які будуть забезпечувати його конкурентоздатність на ринку праці. Серед них і соціальна компетентність, яка включає так звані «soft-skills», тобто комунікабельність, емпатію, вміння працювати в команді, і, особливо, навички мислення: критичність, вміння генерувати нові ідеї, вміння приймати рішення, когнітивна гнучкість. Отже, за наявності приблизно однакової бази сформованих професійних компетентностей, конкурентні переваги випускника університету будуть забезпечувати особистісні компетентності або ж, навіть, їх синергетичність.

На сьогоднішній день досить велика кількість вищих навчальних закладів здійснює набір на економічні спеціальності. Так, за даними Міністерства освіти та науки України у 2018 році 292 вищі навчальні заклади пропонували абітурієнтам здобути економічну освіту за різними спеціальностями, що складає 62,4%

всіх ВНЗ України [3], враховуючи той факт, що фахівців з економіки на ринку праці України за оцінками різних інституцій достатньо або й надлишок. Відтак, за умов високої конкуренції на ринку освітніх послуг та затверджених стандартів економічної освіти, університетам, крім загальних рейтингів та авторитету у певній галузі, потрібно пропонувати актуальні конкурентні освітньо-професійні програми, які б формували відповідні компетентності. Тому на цьому етапі необхідно вирішувати завдання методичного характеру, тобто пропонувати застосування таких форм і методів економічного навчання, які б стимулювали формування та розвиток конкурентних вмінь та навичок випускників у порівнянні з аналогічними програмами та компетентностями. І в цьому ракурсі, процес мислення особистості є центром означеного кола завдань. На наше переконання, найефективнішим буде стимулювати формування та розвиток економічного мислення як різновиду професійного, практичного мислення студентів економічних спеціальностей та певних його характеристик, що й підтверджує актуальність запропонованої теми.

Наше завдання полягає не просто у впровадженні в процес економічного навчання завдань, які б сприяли розвитку економічного мислення, а впровадження методичного інструментарію, тобто технік, прийомів та методів мислення.

Ми виходимо з того, що економічне мислення – це процес, а отже, його можна постійно вдосконалювати. З точки зору нейрофізіології, мислення у загальному вигляді визначається як процес постійної взаємодії нервових клітин (нейронів), в результаті чого формуються паттерни (стиль, шаблон) у синоптичному просторі мозку. За результатами дослідження природи нейронів російський вчений П. Анохін зробив висновок, що «... кожен з десяти мільярдів нейронів, що нараховується у людському мозку, здатен утворювати зв'язки, кількість яких дорівнює одиниці з 28-ю нулями. Якщо спробувати це написати, то вийде одиниця і 10,5 млн. кілометрів нулів... З цією причини ми не приймаємо жодних песимістичних заяв про обмеженість можливостей людського мозку. Вони безмежні!» [1, с. 30]. Це дає змогу оптимістично відноситися до власних наукових пошуків.

З точки зору психології, мислення – це психічний процес опосередкованого й узагальненого відображення у мозку людини предметів об'єктивної дійсності в їхніх істотних властивостях, зв'язках і відношеннях, в результаті якого формується інтелект особистості [2]. Процес мислення може здійснюватися двома шляхами: або як комбінація певного ряду образів, або як «внут-

рішня мова», що подібна розмові з самим собою, коли слова не вимовляються вголос [5, с. 31]. На нашу думку, справедливим буде те, що подібна специфіка мислення буде розповсюджуватися і на економічне, яке реалізується людиною в її професійній економічній діяльності, а також в процесі передачі економічних знань. А для забезпечення успішності останніх в освітньому просторі потрібно розвивати, формувати та виховувати конкретні уміння та навички, характеристики (або риси) економічного мислення майбутнього фахівця. На сьогоднішній день, ми намагаємось впливати на розвиток таких характеристик економічного мислення студентів:

- аналітичність та наукова обґрунтованість – забезпечення глибокого аналізу, критичних оцінок, точних узагальнень і висновків, ефективних рішень; наділяє людину баченням складного світу суспільного виробництва, дозволяє досягнути закони його розвитку і механізми функціонування, основні зв'язки і залежності в економіці;
- системність – забезпечення комплексного підходу до вирішення економічних проблем;
- конструктивність – спрямованість на вирішення економічних задач та забезпечення реальних і високих результатів економічної діяльності;
- прогностичність – здатність широко підходити до вирішення економічних ситуацій, дає можливість передбачити наслідки прийнятих рішень в різних сферах;
- зваженість – вміння дієво і результативно застосовувати теоретичні положення на практиці, правильно оцінювати різноманітні економічні ситуації і вчасно приймати необхідні всебічно обґрунтовані рішення;
- діловитість – здатність енергійно та ефективно вирішувати виникаючі проблеми, уміння практично організувати певну справу, прагнення сумлінно виконувати свої обов'язки, доводити прийняті рішення до повного втілення у життя;
- креативність - здатність генерувати нестандартні ідеї, враховувати несподівані обставини, нові явища і процеси, які обумовлені динамічністю економіки, НТП, рухливістю структури виробництва і потреб суспільства;
- інноваційність – здатність втілювати нові оригінальні рішення у практику професійної діяльності.

Корисним також було б звернути увагу й на такі властивості інтелекту особистості як самостійність, глибина, гнучкість, швидкість та допитливість.

Спираючись на результати досліджень Р. Сперрі про специфічні можливості півкуль головного мозку, а також Т. та Б. Бьюзен, Д. Халперн про модальність мислення [1, с. 33-34; 5, с. 35; 1, с. 53], ми зробили припущення, що рівень розвитку певних рис економічного мислення залежить від домінантності півкулі головного мозку студента. Як відомо, за умови домінантності лівої півкулі головного мозку привалюючим є логічний тип мислення, а за умови домінантності правої півкулі – творчий. До того ж, дослідники виділяють ментальні здібності, притаманні кожній півкулі головного мозку. Так, ліва півкуля відповідає за операції з послідовностями, лінійні представлення, операції з переліками, числами, аналіз, логіку та мову, а права – за просторову орієнтацію, гештальт (цілісне сприймання), тривимірне сприймання, уяву, мрії, ритм та колір [1, с. 32]. Але реалії життя, на наше велике переконання, диктують професіоналу у сфері економіки та економічної освіти необхідність віртуозного володіння обома напрямками мислення; а отже, нам необхідно розвивати збалансоване, різноспрямоване продуктивне інноваційне економічне мислення, яке стане базою для формування ефективного інтелекту та професійної компетентності.

Систематичні власні дослідження протягом 2004-2018 рр. домінантності півкуль головного мозку студентів I-III курсів факультетів економіки та управління, а також маркетингу ДВНЗ «Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана», аналіз результатів їх навчальної діяльності у поєднанні із існуючим на даний момент домінантним типом мислення дозволили відібрати та апробувати наступні техніки та прийоми мислення у межах дисципліни міжпредметного характеру «Методика викладання економічних дисциплін», та більш цілеспрямовано працювати в окресленому напрямку в рамках унікального «Тренінгу розвитку економічного мислення», що належить до освітньо-професійної програми «Економічна та бізнес-освіта»:

1. Для стимулювання розвитку логічного типу - «водна логіка» Е. де Боно, прийоми, розроблені на базі теорії вирішення винахідницьких задач Генріха Альтшулера (ТРИЗ); елементи методик Е. де Боно, що стосуються підвищення продуктивності роботи мозку із фактичними даними, різного роду об'єктивною інформацією, наприклад «6 капелюхів мислення» в розділі прийомів мислення «у білому, чорному та жовтому капелюхах» або «6 пар взуття образу дії» у розділі «мислення та дії у сірих кросівках або коричневих башмаках».

2. Для стимулювання творчого мислення - методики нестандартного і творчого мислення Едварда де Боно (наприклад, ефективний пошук альтернатив в процесі прийняття рішень, “латеральне мислення”), прийоми розвитку креативності мислення (наприклад, М. Мікалко та деякі інші).

3. Для стимулювання розвитку збалансованої модальності - методики пропонуються всім студентам, оскільки для їх опанування необхідною умовою є застосування ментальних здібностей обох півкуль головного мозку: методика критичного мислення Д. Халперн та прийоми щодо розвитку критичного мислення інших авторів, методика розвитку радіантного мислення та створення інтелект-карт Т. та Б. Бьюзен, методики “шість капелюхів мислення” і “шість пар взуття образу дії” Е. де Боно та деякі інші.

Дієвість авторського підходу у визначенні методик, їх комбінації та впливу на продуктивність економічного мислення підтверджується результатами зміни модальності мислення студентів, а також зростанням ефективності інтелекту як здатності використовувати розум, щоб творчо відповідати на запитання та вирішувати практичні проблеми [4, с. 5] економічного та педагогічного характеру. В цілому за 2017/2018 початковий рік відбулося зростання показника збалансованої модальності мислення студентів майже на 17% в основному за рахунок зниження кількості студентів із домінантним творчим мисленням (-12,4%) та несуттєвим зниженням кількості студентів із домінантним логічним мисленням (-4,5%).

Таким чином, з метою розвитку професійного інтелекту та формування підприємницької компетентності доцільно продовжувати впровадження у навчальний процес методичного інструментарію щодо розвитку конкретних характеристик економічного мислення, які будуть сприяти підвищенню його як ефективності, так й продуктивності. Під продуктивністю економічного мислення ми розуміємо кількість ідей та рішень, що виробила особистість стосовно предмета або сфери дослідження. Результатом продуктивного економічного мислення будуть альтернативи у вирішенні поставлених задач/проблем. А під ефективністю економічного мислення ми розуміємо частку ідей та рішень, що принесли особистості матеріальну або нематеріальну користь. Результатом ефективного економічного мислення є зважене рішення, в підсумку прийняття якого отримана користь значно переважає зусилля та ресурси, що були витрачені на його розробку та впровадження. Забезпеченню продуктивності мислення буде сприяти горизонтальне або латеральне (творче) мис-

лення, а ефективності – вертикальне або логічне мислення. Радіантне (асоціативне) мислення допоможе всебічно дослідити рішення і поєднати горизонтальне та вертикальне мислення. А інноваційність економічного мислення дозволить втілити у практичну діяльність результати інтегрованого, збалансованого процесу економічного мислення підприємця, а також відкоригувати поведінку суб'єкта економічної діяльності та ефективно відповісти на існуючі виклики. В підсумку імплементація у навчальні плани дисциплін, що акумулюють методичний інструментарій розвитку економічного мислення, та впровадження конкретних технік й прийомів розвитку мислення у процес економічного навчання стане основою підвищення ефективності навчання студентів, а також конкурентною перевагою освітньо-професійних програм, які в більшості за змістом зосереджені на ґрунтовній професійній підготовці. А для цього самі викладачі повинні володіти такими методиками й чітко уявляти: які компетентності та яким чином їх формувати і розвивати в сучасному освітньому просторі.

Список використаних джерел

1. Бьюзен Т. и Б. Супермышление/Пер. с англ. Е. А. Самсонов; Худ. обл. М. В. Драко. – 2-е изд. – М.: ООО «Попурри», 2003. – 304 с.:ил. + 16 с. вкл. – (Серия «Живите с умом»).
2. Вікіпедія. Вільна енциклопедія, 2018 [on-line] (Останнє оновлення 18 серпня 2018) Доступно: < <http://uk.wikipedia.org> > [Дата звернення 30 квітня 2019].
3. Міністерство освіти та науки України, 2018 [on-line] (Останнє оновлення 18 серпня 2018) Доступно: <<http://osvita.ua>> [Дата звернення 10 травня 2019].
4. Пеллегрини Р. Как повысит свой интеллект / Р. Пеллегрини, М. Политис; Пер. с англ. Н. Ю. Чехонадской. – М.: ООО «Издательство АСТ»: ООО «Издательство Астрель», 2003. – XX, 282, [2] с.:ил. – (Шаг за шагом).
5. Халперн Д. Психология критического мышления. – СПб.: Издательство «Питер», 2000. – 512 с.: ил. – (Серия «Мастера психологии»).